

Kotsiuba M. P., postgraduate, Theoretical and practical philosophy department, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), maximkotsyba@gmail.com

The fundamental ethical–anthropological situation: otherness of the Other

In this article the author attempts to clarify the fundamental ethical–anthropological situation which can be defined as the situation meeting the Other. The author provides the basic principles of the phenomenology, existentialism, hermeneutics for to show their incompleteness. This is so because such philosophies do not ask about ethical experience as the relation to otherness of the Other. Experience of this otherness can be interpreted as the ethical–anthropological situation which is fundamental to the human world.

Keywords: Other, otherness, fundamental ethical–anthropological situation, ethical experience, closeness.

Коцюба М. П., аспірант кафедри теоретическої і практичної філософії, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), maximkotsyba@gmail.com

Фундаментальная этико–антропологическая ситуация: инаковость Другого

Осуществляется попытка прояснения фундаментальной этико–антропологической ситуации, которую можно определить как ситуацию встречи с Другим. Предварительно выявлены «онтологические» основы философии Другого (на примерах феноменологии, экзистенциализма, герменевтики) и показана их незавершенность, неполнота. Это объясняется тем, что такие философии не вопрошают об опыте этического именно как об отношении к инаковости Другого. Переживание этой инаковости можно истолковать как этико–антропологическая ситуация, которая имеет фундаментальный характер для человеческого мира.

Ключевые слова: Другой, инаковость, фундаментальная этико–антропологическая ситуация, опыт этического, близость.

* * *

УДК 141:17.023.34

Савицька І. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ), lsavitskaya@gmail.com

Каменська І. В., студентка економічного факультету, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ), kamenska21443@ukr.net

Поняття щастя та шляхи його досягнення у філософських пошуках Григорія Сковороди

Проаналізовано принцип самопізнання як шлях досягнення істинного щастя у філософії Г. С. Сковороди. Мета дослідження – проаналізувати поцінування щастя в контексті морально–етичної філософії Г. С. Сковороди. Досягнення зазначеної мети передбачає дослідження системи філософських поглядів Г. Сковороди, вивчення сутності вчення про людину, з'ясування ролі ідеї «внутрішньої» людини у філософській системі Сковороди. Актуальність даного дослідження полягає у пошуку відповіді на питання про сенс життя та щастя у ньому. Для Сковороди мета філософії – практична, – показати шлях до щастя. Зазначається, що за мислителем, щастя полягало у свободі, у виконанні улюбленої роботи (спорідненої праці) і в суспільному щасті, коли люди живуть у злагоді і доброті. Отже, центральною ідеєю філософії Г. Сковороди є проблема пізнання дійсної людини. Для філософа щастя – це внутрішній стан світу, веселоцями, і довіру, яку досягається за рахунок всіх. Філософські погляди Г. С. Сковороди на проблему щастя людини як важливу категорію її суспільного буття мають актуальність і сьогодні, зокрема, в контексті духовного вдосконалення суспільства.

Ключові слова: щастя, самопізнання, свобода, людина, макрокосм, мікрокосм, матерія, дух.

Шукаємо щастя по краях, століттях, а воно скрізь і завжди з нами... Це – сонячне світло; прочини тільки двері у свою душу...

Г. С. Сковорода

Філософські погляди Г. С. Сковороди, є не лише самотніми та оригінальними, а й повчальними для людей сучасних. Великий філософ, понад усе, хотів бачити український народ щасливим. І все своє життя

і талант присвятив пошуку формули щастя, розробці філософського вчення про щастя, як головної суті людського існування. Осмислення філософії Г. С. Сковороди наближає нас до розуміння не тільки світу, а перш за все, самих себе. Недарма, саме цього філософа вважають символом української духовності. Український мислитель зазначав, що прагнення людини до щастя загальне і що право на щастя мають усі люди без винятку: «Премилосерднейшее естетство всем без выбора душам открыло путь к счастью...» [5, с. 212].

Проблему щастя людини досліджували філософи усіх часів і народів. Кожен із мислителів намагався дати відповідь на споконвічне питання: в чому полягає істинне щастя людини? Досліджуючи дане питання і відповіді на нього, бачимо, що вони залишаються актуальними і сьогодні. Поняття «щастя» є одним із найважливіших понять філософії Г. Сковороди, воно досліджувалося цілою плеядою науковців, серед яких Д. Багалій, Ю. Барабаш, Г. Верба, В. Горський, І. Гузар, В. Ерн, І. Іванько, М. Кашуба, Б. Криса, І. Куташ, А. Пашук, Ф. Поліщук, М. Попович, В. Роменець, О. Ткаченко, Ю. Семчук, Я. Стратій, Д. Чижевський та ін. Людина, сенс її буття, умови досягнення людського щастя – ось те ядро філософії Сковороди, що цікавило і буде цікавити дослідників філософської спадщини всіх поколінь.

Метою даного дослідження є аналіз концепції щастя у філософській спадщині Григорія Сковороди.

Кожна людина народжується на цей світ для щасливого життя. Але чи кожен знаходить це таке оманливе, загадкове щастя? Ще з часів Сократа філософи досліджували природу щастя та шляхи його досягності. Так, послідовники гедонізму розглядали насолоду як єдине благо й справжню мету людського життя. Арістотель виокремлював у понятті щастя дві складові: внутрішню (духовну) досконалість – те, що залежить від самої людини, і зовнішню (матеріальну) благополуччя – те, що від людини не залежить. Сенека стверджував, що добродесність є достатньою для щастя. Поняття щастя та шляхи його досягнення у філософських пошуках Сковороди займає провідне місце, але на відміну від інших мислителів, які тільки міркували про те, що ж таке щастя, філософ у своїх творах давав практичні поради щодо його досягнення. На думку Сковороди, щастя доступне всім, бо природа нікого не обділила, варто лише з'ясувати, хто до чого народжений. Спадщина письменника–філософа складається з філософських трактатів, поезій, байок в яких відображаються його філософські погляди: життя людини – це постійне самопізнання, самовдосконалення; світ можна зробити цілісним, лише віднайшовши себе, пізнавши сутність свого «Я». У своїх філософських роздумах, Сковорода зосереджувався на пошуку істинного шляху до щастя і блаженства, вважаючи, що найважливішим у людині є її емоційно–вольове начало – «серце», впливають думка, прагнення, почуття. Справжня, дійсна людина, народжується тоді, коли вона осягає невидиме і стає не тільки тілесною, а й духовною людиною. За своєю сутністю, своїм серцем людина тотожна Богу. Пізнаючи себе, людина пізнає Бога. Служіння Богу, любов до нього є одночасно і любов'ю до себе. Людина є центром світу, в якому сходяться всі проблеми життя, пізнання і діяльності, саме тому принцип «Пізнай себе» пронизує всі його твори. Самопізнання є ключем до розкриття всіх таємниць світу і людини.

Ідея людського щастя розв'язується Г. Сковородою в єдності трьох основних координат існування всього суцього: макрокосмосу – навколишнього всесвіту, мікрокосмосу – світу людини та світу символів – світу Біблії, а також світу концентрації духовних здобутків людської цивілізації, презентованих у міфології та фольклорі. Кожен із цих світів є двонатурним, тобто має дві природи – внутрішню (духовну) та зовнішню (матеріальну). Першопричиною руху світів виступає природа внутрішня [2, с. 65]. Сковорода ділить світ надвоє тобто він пропонує систему, розглядає дві натури, а саме: одна – видима (твар), а друга – невидима (Бог). Сковорода взаємовідносить духовне та тілесне. Розділяючи Всесвіт на дві натури – видиму й невидиму, тобто світ матеріальний і духовний, – Г. Сковорода надає перевагу невидимій як у макро – (Вселенських), так і в мікромасштабах (людських). Г. Сковорода стверджує: «Чим вище в поняття невидимості ввійду, тим міцніша віра моя» [6, с. 99]. У людини є можливість піднятися без віри до найвищих вершин, але відчувши потім прозоріння, здобувши віру, вона опиняється перед усвідомленням того, наскільки все це є мізерним. Таким чином віра починається там, де кінчаються межі розуму. На першій погляд здається, що вчення Сковороди про самопізнання не було оригінальним, а повторювало концепції інших античних та європейських філософів. «Скрізь любов та віру людина пізнає себе», – пише він, та утверджує, що заклик «Пізнай себе» – є не лише поняттям зрозуміти самого себе, а й вказівка основного цього шляху, пізнання. Для Сковороди людина є окремий світ, зі своїми законами існування. Головним є – воля людини та її моральність при обранні життєвого шляху. Сам процес самопізнання має три ступені: пізнання себе, тобто самоідентифікація; пізнання себе як суспільної істоти; це пізнання себе як буття, а саме що створене по божому образу. Третій етап є найважливішим, так як він надає зрозуміти загальне з усім людським буттям. Г. Сковорода вважав, що знання мусить відкрити суть щастя і вказати шляхи його здійснення. Але щасливе життя може бути лише за умови поєднання знання і доброчесності, які мислитель образно назвав двома крилами, без допомоги яких людина не зможе досягнути завітної мети.

На відміну від Сократа, який наголошує на пізнанні людської природи, Григорій Сковорода, звертає увагу і на чинники формування людської душі: віри, надії, любові. Г. Сковорода, для якого «віра була філософією, а філософія – вірою», вважав: «бути щасливим – [пізнати], знайти самого себе» [6, с. 145]. Мислитель розглядає віру і любов як органічний прояв самої духовності людини, він пояснює цим причини такі як природні людські прагнення. Протилежним до любові та віри, за своєю дією на людину, є поняття нудьги, туги, суму, страху. Григорій Сковорода вважає, що вони роблять людську душу приреченою на розслаблення, та лишать її здоров'я. І саме тому він стверджує, що запорука здоров'я душі – це її радість. Не в насолоді щастя, а у чистоті серця, в духовній рівновазі, в радості. Отже, філософ конструює життєвий простір людини не лише за допомогою раціонально визначених філософських понять, а ще і за допомогою того, з чим людина повсякденно зіштовхується і те, що має вирішальне значення для неї. Якщо ж з'єднати категоріальні сутності любові, віри та самопізнанням людської душі, то можна отримати розуміння головної

категорії – щастя, яке знаходиться в нас самих. Можливість досягнути щастя велика, якщо людина йде стежкою віри та любові. Мислитель вважає, що кожна людина створена на те, щоб отримати щастя, але не всі досягають цієї мети.

Щоб реалізувати всі свої можливості, людина повинна бути вільною. Для Сковороди свобода передусім асоційована з духовною незалежністю людини від мирських спокус і марнот цього світу («Всякому місту – звичай і права») і водночас залежністю від Бога як осердя вселенської свободи й любові. «О дірво! О свободо! Я в тобі почав мудріть...», – пише філософ [7]. Свобода – це вищий дар і благо людини, вони притаманні їй самій за самою природою речей, але через злу волю відняті в неї гнобителями. Сковорода називає свободу «головною мірою» у своєму житті; вважає це основною метою, до якої повинні прагнути трудящі люди, кожен мусить бути гідним свого справжнього призначення – творити своє власне і загальне щастя. Свобода у філософа – це найвищий дар і благо людини, притаманні їй за самою природою. Наявність чи відсутність її є головним показником життя людини чи суспільства. Несвобода неминуче веде до несправедливості, панування антилюдських цінностей, зла, аморальності та розладу самого суспільства. Свобода – це головна мета до якої мають прагнути люди, вона є головною мірою в житті. «Що є свобода? Добро в ній яке? Кажуть, неначе воно золотее? Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото, Проти свободи воно лиш болото...» [7]. Умовою досягнення свободи, за Г. Сковородою, виступає усвідомлення в собі Бога (Божественної природи, Духа Божого), «істинної», «невидимої» природи, яке у свою чергу пов'язане з розумінням мислителем свободи як особливого душевного стану [8, с. 136].

Беззаперечно, зі щастям, мудрістю, свободою тісно пов'язана й ідея «сродності» Г. Сковороди, яка є однією з основних його філософських тем: «Сродність», пояснює Сковорода, – це закарбована в кожному серці галузка Божого промислу, тобто не що інше, як «вроджена Божа воля і його таємний закон, котрому підлягає все твориво». Тож мудрим чоловіком є той, хто збагнув спорідненість між своєю душею та тією справою, до якої вона прагне». «Сродна праця» є однією з найважливіших категорій в системі філософських і соціологічних поглядів Сковороди в розумінні людини, її діяльності та сенсу життя. Вона дає можливість розкрити розуміння Сковородою індивідуального та загального блага і щастя, систему виховання, своєрідність його інтерпретації соціальної рівності й нерівності між людьми тощо. «Щаслив, хто сопряг сродную себе частую должность с общею, Сія есть истинная жизнь...» («Зозуля и Косик») [7]. Сковорода наполягає, що праця повинна виступати як творчість. І завдання людини обрати собі заняття не тільки не шкідливе суспільству, а й яке приносить задоволення самою людині, яке задовольняє внутрішні потреби, та приносить душевний спокій. Свобода і щастя, у розумінні філософа, передбачає можливість вибору способу діяльності й соціального статусу. У філософії Сковороди «людина стає особистістю, якщо вона сама свідомо, за власним вибором і під власну відповідальність тче «симфонію свого життя» з різних даних їй її природою ниток» [8, с. 250]. Григорій Сковорода закликає усвідомити своє покликання, спорідненість і наслідувати за нею в житті, бо сама людина носить в собі своє щастя і сама творець його, а тому: «Не шукай щастя за морем,

не проси його у людини, не породжуй по планетах, не волочись по палацах, не повзай по кулі земній, не броди по Єрусалимах... Златом можеш купити село, річ важку, але неважливу, а щастя, як найнеобхідніша необхідність, та не завжди і не скрізь дарується щастя ні від небес, ні від землі, не залежить» [7].

Отже, формула щастя, запропонована Г. С. Сковородою: «Бути щасливим – се значить пізнати себе чи то свою природу, взятись за свою долю і робити своє діло» носить інтегральний характер і містить в собі бездоганні рекомендації для вироблення життєвої стратегії: самопізнання (пізнати себе чи свою природу); самовдосконалення (взятись за свою долю), самореалізація (робити своє діло) [7]. Всі ці три процеси повинні здійснюватися в нерозривності і у взаємовпливі. Пропонуючи свою формулу щастя, Г. С. Сковорода говорить і про те, чого не слід робити: «А що нас вводить у пагубу, так се от сі чотири речі: А. Братися за те, що тобі не підходить. Б. Неси обов'язок, противний твоїй природі. В. Обучатися, до чого не родився. Г. Дружити, з ким не рожденний дружити». І для того, щоб людина не шкодувала про марно прожиті життя, вона повинна знати цілі свого існування, шукати та знаходити сенс свого життя.

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Філософія щастя Г. С. Сковороди буде актуальна завжди, на якому б етапі розвитку не знаходилося суспільство, бо прагнення людини до щастя – вічне. Духовне зцілення суспільства й особистості можна долати різними шляхами, одним з яких є виховання на засадах вчення Сковороди – християнської моралі. На думку філософа, щастя не залежить від зовнішніх змін людського буття, його не потрібно шукати ніде. Щоб бути щасливою, людина повинна жити в гармонії зі своїм внутрішнім світом. Філософ стверджує, що «немає солодшого для людини і немає потрібнішого, як щастя; немає і легшого за це» [5, с. 76]. Недарма Григорій Сковорода так пишався тим, що «світ ловив мене, але не впіймав», бо поборюючи численні спокуси нашого життя, він отримав Свободу. Знайшов він і Щастя. «Численні тілесні потреби очікують тебе, та не в них щастя, – бо серцю твоєму потрібне лише одне, і там Бог і щастя, воно недалеко. Близько. У серці та в душі твоїй» [4, с. 54]. Отже, проблема щастя для Г. Сковороди була не абстрактною істиною, а питанням всього життя. Г. Сковорода дійшов висновку, що щастя потрібно шукати в нас самих. Усякий мусить пізнати свою натуру, свої нахили. Щастя можна знайти, але тільки будуючи життя на вічному, а не на тлінному. Проблема може критись в тому, що, знайшовши своє щастя в житті, людина не зможе ним скористатися, бо не вистачить їй розуміння того, що вона його знайшла.

Список використаних джерел

1. Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. – 2 вид. випр. – К.: Обрій, 1992. – 472 с.
2. Горський В. С. Історія української філософії / В. С. Горський. – К.: Наукова думка, 1996. – 376 с.
3. Сковорода Г. Твори: у 2-х т. / Григорій Сковорода; [2-е вид., виправ. / НАНУ. Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка]. – Т.1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – К.: Обереги, 2005. – 528 с.
4. Сковорода Г. С. Вхідні двері до християнського добродія // Сковорода Г. С. Пізнай в собі людину / Пер. М. Кашуба. – Львів: Світ, 1995. – 262 с.
5. Сковорода Григорій. Твори: В 2 т. – Т.2. – К.: Обереги, 1994. – 417 с.
6. Сковорода Г. С. Розмова про істинне щастя / Пер. укр. мовою, прим. В. О. Шевчука. – Харків: Прапор, 2002. – 280 с.

7. Життя і творчість Григорія Савича Сковороди. Філософські трактати. [Електронний ресурс]. – Ресурс доступу: <http://scovoroda.info/ft.php>

8. Попович М. В. Григорій Сковорода: філософія свободи / Попович М. В.; [монографія]. – К.: Майстерня Білецьких, 2007. – 256 с.

References

1. Bahaliy D. Ukrain's'kyj mandrovanyj filosof Hryhorij Skovoroda. – 2 vyd. vypr. – K.: Obrij, 1992. – 472 s.
2. Hors'kyj V. S. Istoriia ukrains'koi filosofii / V. S. Hors'kyj. – K.: Naukova dumka, 1996. – 376 s.
3. Skovoroda H. Tvory: u 2-kh t. / Hryhorij Skovoroda; [2-e vyd., vyprav. / NANU. In-t literatury im. T. H. Shevchenka]. – T.1: Poezii. Bajky. Traktaty. Dialohy. – K.: Oberehy, 2005. – 528 s.
4. Skovoroda H. S. Vkhidni dveri do khrystyians'koho dobrochastia // Skovoroda H. S. Piznaj v sobi liudynu / Per. M. Kashuba. – L'viv: Svit, 1995. – 262 s.
5. Skovoroda Hryhorij. Tvory: V 2 t. – T.2. – K.: Oberehy, 1994. – 417 s.
6. Skovoroda H. S. Rozmova pro istynne schastia / Per. ukr. movoiu, prym. V. O. Shevchuka. – Kharkiv: Prapor, 2002. – 280 s.
7. Zhyttia i tvorchist' Hryhorii Savycha Skovorody. Filosofov'ki traktaty. [Elektronnyj resurs]. – Resurs dostupu: <http://stscovoroda.info/ft.php>
8. Popovych M. V. Hryhorij Skovoroda: filosofija svobody / Popovych M. V.; [monohrafiia]. – K.: Majsternia Bilets'kykh, 2007. – 256 s.

Savitska I. M., PhD, Associate Professor of Philosophy at the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), isavitskaya@gmail.com

Kamenska I. V., student of economic faculty of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), kamenska21443@ukr.net

Concept of happiness and the ways of its achievements of philosophical searches of Hryhorij Skovoroda

In the article principle of self-knowledge as way of achievement of veritable happiness is analyzed in philosophy of G. S. Skovoroda. Aim of our research – to analyze happiness in the context of moral and ethical philosophy of G. S. Skovoroda. The achievement of the marked aim provides for to investigate the system of philosophical looks of G. S. Skovoroda, learn essence of studies about a man, to find out the role of idea of «internal» man in the philosophical system of Skovoroda. Actuality of this research consists in the search of answer for a question about sense of life and happiness in him. For Skovoroda the purpose of philosophy is practical – to show the way to happiness. Marked, that after a thinker, happiness consisted in freedom, in execution favorite work (family labor) and in public happiness, when people live in accordance and kindness. Thus, the central idea of philosophy of G. S. Skovoroda is a problem of cognition of actual man. Philosophical looks of G. S. Skovoroda on the problem of happiness of man as important category her public existence have actuality today, in particular in the context of spiritual perfection of society.

Keywords: happiness, self-knowledge, freedom, person, macrocosm, microcosm, substance, spirit.

Савицкая И. М., кандидат философских наук, доцент кафедры философии, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина, Киев), isavitskaya@gmail.com

Каменская И. В., студентка экономического факультета, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина, Киев), kamenska21443@ukr.net

Понятие счастья и пути его достижения в философских поисках Григория Сковороды

Проанализирован принцип самопознания как путь достижения истинного счастья в философии Г. С. Сковороды. Цель нашего исследования – оценить счастье в контексте морально-этической философии Г. С. Сковороды. Достижение указанной цели предусматривает исследовать систему философских взглядов Сковороды, изучить сущность учения о человеке, выяснить роль идеи «внутреннего» человека в философской системе Сковороды. Актуальность данного исследования заключается в поиске ответа на вопрос о смысле жизни и счастье в нем. Отмечается, что, по мнению мыслителя, счастье заключается в свободе (личной и социальной), в исполнении любимой работы (родственного труда) и в общественном счастье, когда люди живут в согласии и доброте. Итак, центральной идеей философии Сковороды есть проблема познания настоящего человека. Философские взгляды Г. С. Сковороды на проблему счастья человека как важную категорию ее общественного бытия имеют актуальность сегодня, в частности в контексте духовного совершенствования общества.

Ключевые слова: счастье, самопознание, свобода, человек, макрокосм, микрокосм, материя, дух.

* * *